

1976 års gudstjänstordning – Var? Vad? Hur?

I

Våren 1980 initierade den sittande kyrkohandboks-kommittén ett utvärderingsarbete av 1976 års gudstjänstordning. Uppdraget anförtröddes Religionssociologiska Institutet och artikelförfattaren kom att stå som huvudansvarig för arbetets genomförande. Utvärderingen har skett i flera etapper. Inledningsvis gjordes under början av hösten 1980 en fullständig kartläggning av i vad mån man i församlingarna använde högmässorietualet och/eller något annat ritual i 1976 års gudstjänstordning; resultaten redovisas i en forskningsrapport från Religionssociologiska Institutet (1982:1–2; 1976 års gudstjänstordning; Användningen 1980).

Med ledning av resultatet av inventeringen utsändes sedan i en andra undersökningsomgång frågeformulär om de aktuella gudstjänstbruket till alla landets församlingar, alltså även de som helt höll fast vid 1942 års kyrkohandbok. Svarefrekvensen i undersökningen var mycket god – ca: 95 procent – och på grundval av detta material har fyra delrapporter om "Svenska kyrkans gudstjänst 1980" utarbetats. De är Del I "Om studiearbete, beslutsfattande, lån från 1976 års ordning, lekmannamedverkan, psalmantal, körmedverkan samt bruk av Psalmer och visor 76", Del II "Om användningen av andra ritual än högmässoordningen i 1976 års gudstjänstordning", Del III "Om användningen av 1976 års högmässoordning" samt Del IV "Om nattvardsfirandet".

Som en avslutande etapp i utvärderingsarbetet utsändes hösten 1982 en enkät till 1 000 präster, 500 kyrkomusiker och 500 aktiva lekmän, där uppfattningar om olika moment och företeelser i 1976 års högmässoordning efterfrågades.

Resultaten från denna undersökning har sammanställts till en rapport om "Bra och dåligt i den nya gudstjänsten". Här redovisas inte några resultat från denna attitydundersökning. Det är istället ett axplock ur det rikhaltiga siffermaterialet i de tidigare rapporterna som läggs fram.

Det är värt att observera att alla uppgifter hänför sig till hösten 1980, alltså till en tidpunkt drygt fyra år efter det att försöksordningen kunde tas i bruk. Under perioden som förflutit sedan materialet samlades in kan det naturligtvis ha skett förändringar i handboksanvändningen. Det förefaller emellertid som om de ändringarna skulle vara marginella och de uppgifter som återges här skulle alltså i stort sett också spegla situationen ett par år senare.

II

Den ställning som den nya högmässoordningen hade hösten 1980 kan allra enklast beskrivas med tre jämna procenttal:

40 procent av församlingarna hade gått över till den nya ordningen;

60 procent av befolkningen bodde i församlingar som använde den nya ordningen;

50 procent av alla högmässobesök skedde vid gudstjänster i enlighet med den nya ordningen.

Av detta förefaller det som om man skulle kunna dra åtminstone två slutsatser; dels att den nya högmässoordningen framförallt accepterats i de större församlingarna och dels att det inte är de mest kyrksamma församlingarna som gått över till 1976 års ordning. Kyrksamhet och församlingsstorlek hänger emellertid samman och för att klarlägga vilken av dessa båda faktorer

Tabell 1. Andel pastorat där man använder 1976 års högmässoordning efter befolkning och kyrksamhet.

Befolkningsstorlek	Kyrksamhet				Totalt
	-1.0 %	1.1-3.0 %	3.1-5.0 %	5.1 % -	
2.000 inv.	—	(25 %)	24 %	17 %	21 %
		20	75	77	172
2.001- 4.000 inv.	—	45 %	37 %	29 %	37 %
		60	132	49	241
4.001-10.000 inv.	(47 %)	50 %	56 %	(33 %)	51 %
	17	134	54	6	211
10.001 inv. -	74 %	71 %	(100 %)	—	73 %
	95	84	2		181
Totalt	69 %	53 %	36 %	22 %	45 %
	112	298	263	132	805

Anm. Siffrorna under procenttalen anger hur många pastorat som finns i cellen; procenttalen har satts inom parentes då underlaget för beräkningen är mindre än 25 pastorat.

som har starkast samband med övergång till den nya högmässoordningen har tabell 1 framtagits; tabellen omfattar alla pastorat utom de i de båda extremstiften Skara och Göteborg (se tabell 2) samt de flerförsamlingspastorat där inte alla församlingarna har samma högmässoordning.

En läsning av marginalfrekvenserna bestyrker det intryck som de inledningsvis givna procenttalen ger. Följer man den lodräta totalkolumnen nedåt finner man ökande procenttal, dvs. det är flera av de stora än av de mindre pastoraten som gått över till 1976 års högmässoordning. Följer man den vågräta totalraden från vänster till höger finner man minskande procenttal, dvs. det är vanligare att man gått över till 1976 års högmässoordning där kyrksamheten är lägst än att man gjort det där kyrksamheten är högre. Man bör emellertid också följa de enskilda kolumnerna och raderna för att få en verklig uppfattning om vilken betydelse storlek resp. kyrksamhet haft för pastoratens benägenhet att gå över till den nya högmässoordningen.

Läser man lodrätt i tabellen, dvs. ser efter vilken betydelse befolkningsstorleken har med ett konstanthållande av kyrksamheten, finner man att i alla kolumnerna är det så att procenttalen ökar ju längre ner man kommer i tabellen. Pastoratsstorleken har alltså betydelse för vilken högmässoordning man använder helt oberoende

av kyrksamheten. Läser man vågrätt i tabellen, dvs. ser efter vilken betydelse kyrksamheten har med konstanthållande av pastoratsstorleken, finner man inte lika klara mönster. I de mindre pastoraten, de med upp till 4.000 invånare, är det så att procenttalen blir lägre ju längre mot höger man kommer och i dessa pastorat kan man alltså säga att benägenheten att gå över till den nya högmässoordningen minskar med tilltagande kyrksamhet. I de mera folkrika pastoraten kan inte någon liknande tendens iakttas.

Resultatet av analysen blir alltså: Storleken på pastoraten (församlingarna) har haft stor betydelse för ställningstagandet till den nya högmässoordningen oberoende av kyrksamheten. I de mindre pastoraten (församlingarna) har också befolkningens kyrksamhet varit en faktor som påverkat hur man ställt sig till den nya högmässoordningen.

III

Det finns mycket klara geografiska skillnader ifråga om i vad mån församlingarna gått över till 1976 års högmässoordning. Man kan betrakta en ny gudstjänstordning som en form av kulturell förändring, som en innovation på det religiösa området. Det finns en rik forskning om de mönster enligt vilka kulturella förändringar brukar ske

och innovationer brukar spridas. Man menar inom kulturgeografin och etnologin att det i Sverige framförallt finns två innovationscentra varifrån nyheter — såväl på det materiella som på det kulturella området — sprids ut över landet. Det ena innovationscentrumet utgöres av Stockholm och Mälardalen och det andra av sydvästra Skåne. Nyheter som först accepteras där sprids sedan så att de når de områden som ligger längst från innovationscentrum sist. Det generaliserade innovationsförloppet har också tidigare i viss mån visat sig gälla också för nyheter på det religiösa området. När det gäller i vilken utsträckning församlingarna i olika delar av landet gått över till den nya högmäsoordningen gäller emellertid inte detta mönster vilket framgår av tabell 2.

Tabell 2. Andel församlingar som använder 1976 års högmäsoordning i stifteten.

Uppsala stift	32 %
Linköpings stift	34 %
Skara stift	65 %
Strängnäs stift	45 %
Västerås stift	53 %
Växjö stift	52 %
Lunds stift	41 %
Göteborgs stift	17 %
Karlstads stift	37 %
Härnösands stift	44 %
Luleå stift	45 %
Visby stift	26 %
Stockholms stift	46 %
Hela riket	42 %

Fyra av stifteten tangerar det innovationscentrum som Mälardalen skulle utgöra. Av dessa stift är det emellertid endast i Västerås stift som majoriteten av församlingarna antagit 1976 års högmäsoordning; där är dessutom bruket av den nya ordningen inte mera frekvent i den centrala Västmanlandsdelen än i den perifera Daladelen. I Stockholms stift och Strängnäs stift är det inte någon särskilt stor andel av församlingarna som gått över till den nya ordningen och Uppsala stift

— som man kanske förväntar skall vara ett kyrkligt innovationscentrum — kommer på tredje plats nerifrån bland stifteten i fråga om hur stor andel av församlingarna som antagit 1976 års ordning. Inte heller det andra området där man skulle vara särskilt benägen att anta nyheter, dvs. Skåne, framstår i detta sammanhang som något innovationscentrum. Andelen församlingar i Lunds stift som gått över till den nya ordningen är lägre än i hela landet och övergångarna är lika frekventa i Kristianstads och Blekinge län som i den sydvästligaste delen av stifteten.

Områden där många församlingar antagit den nya högmäsoordningen är däremot Skara stift och delar av Växjö stift. Ätminstone det förra området är ett område där man inte brukar gå före med att anta nyheter. Ett annat område där man gått över till att använda 1976 års högmäsoordning men där inte det generaliserade spridningsförloppet ger anledning att anta att man skulle göra det är i norra Norrlands kustområden, dvs. i delar av Luleå stift.

En faktor som uppenbarligen påverkar antagandet av den nya högmäsoordningen är vilken fromhetstradition som finns. Det är inte särskilt överraskande att det är i Göteborgs stift som minst andel — en sjättedel — av församlingarna gått över till 1976 års högmäsoordning. I detta sammanhang måste det emellertid framhållas att i församlingarna i staden Göteborg har man inte varit speciellt obenägen att pröva den nya agendan; jämför man staden Stockholm och staden Göteborg så är det ungefär lika vanligt på båda ställena att man använder den nya ordningen. Söder om och norr om Göteborg finns stora områden där man helt håller fast vid 1942 års gudstjänstordning. Andra sammanhängande områden där man kan spåra ett gammalkyrkligt eller ett konservativt lågkyrkligt inflytande bakom obenägenheten att gå över till den nya högmäsoordningen är Dalsland, Kronobergs län, gränsområdet mellan Östergötland och Kalmar län, delar av södra Västerbotten samt Tornedalen.

Några områden där 1976 års högmäsoordning haft stor genomslagskraft är Jönköpings län,

mellersta och östra Västergötland, västra Värmland, stora delar av Närke samt Västerbottens inland. Samtliga de nämnda områdena har en stark frikyrklighet och man kan spekulera över om det möjligen är så att där man har många andra gudstjänster än de som anordnas av Svenska kyrkan, där skulle man vara mera beredd att pröva den nya högmäsoordningen eftersom man upplevt att även andra gudstjänster än de som följer 1942 års kyrkohandbok kan fungera.

IV

Inom innovationsforskningen intresserar man sig inte bara för spridningen av en ny företeelse i rummet utan också för vilka faktorer som gör att en nyhet på ett område accepteras. Man har i olika sammanhang pekat på ett stort antal hinderande eller underlättande faktorer. Ett upplevt behov av förändring är en faktor som bidrar till att en nyhet accepteras, en uppfattning om att nyheten står i överensstämmelse med befintliga värderingar är en annan. Frånvaron av båda de här faktorerna kan antagligen delvis förklara varför kyrksamma — och konservativa — församlingar i så ringa utsträckning gått över till den nya högmäsoordningen. Inom innovationsforskningen betonar man också mycket starkt bl. a. vilken betydelse kunskapen om det nya har och vilken betydelse olika organ som söker påverka i riktning mot antagande av det nya har för om en ny företeelse accepteras eller inte.

Vad beträffar den nya gudstjänstordningen är det helt uppenbart att kännedomen om den varit mycket stor. Det har inte bara varit så att man i de beslutande organ som kyrkoråden utgjort varit medveten om att det fanns en försöksordning utan i de allra flesta — mera än fem sjättedelar — av församlingarna har man bedrivit studiearbete, främst i form av studiecirklar, om 1976 års gudstjänstordning och sedan beslutat om man skulle använda högmäsoordningen eller inte. I majoriteten av de församlingar där man bedrivit sådant studiearbete har man kommit fram till att man inte skulle gå över till den nya ordningen för

högmässan. Det är alltså inte några oinformerade beslut som fattats utan man har varit väl insatt i vad det är man förkastat.

De förändringsbefrämjande organ som framförallt kan ha verkat för övergångar till den nya gudstjänstordningen är de liturgiska nämnderna i stiftet. Vid sammankomster på kontraktsnivå och liknande har nämnderna informerat om och förespråkade övergångar till 1976 års högmäsoordning. Man kan tänka sig att de prästerliga kyrkorådsledamöterna är de som haft lättast att ta till sig denna information och att de sedan blivit opinionsbildare på det lokala planet. En hypotes under arbetet med undersökningen blev därför att prästerna och då särskilt kyrkoherdarna varit avgörande för om man använde den nya ordningen eller inte i församlingarna. Det finns emellertid ett indicium som talar mot hypotesen och det är att i över en femtedel av flerförsamlingspastoraten har man inte samma högmäsoordning i alla församlingarna. Om man antar att prästerna föredrar att följa en och samma ordning i alla församlingar där de tjänstgör tyder denna höga andel "splittrade" pastorat på att det verkligen är hos församlingsorganen som den reella beslutsfunktionen legat och på att de fattat självständiga beslut.

V

Om 40 procent av församlingarna använder 1976 års högmäsoordning så måste 60 procent ha kvar den äldre ordningen. Det är alltså en majoritet av församlingarna men det förhållandet att de har kvar 1942 års högmäsoordning innebär inte att de är opåverkade av det liturgiska utvecklingsarbetet. I något mera än hälften av de församlingar som har högmässa i enlighet med 1942 års ordning använder man något eller några av de andra ritual än högmässoritualen som 1976 års gudstjänstordning innehåller.

Det återstår ungefär 700 församlingar — mellan en fjärdedel och en tredjedel av alla — där högmässan i enlighet med 1942 års ordning i princip är den enda gudstjänstformen. Även i

dessas församlingar har man emellertid i viss utsträckning tagit upp detaljer ur den nya högmässoordningen. I ungefär en tredjedel av dem använder man ett moderniserat språkbruk i gudstjänsten och i ungefär en sjättedel av dem läser man som regel den kollektbön som 1976 års högmässoordning anger. Andra inslag i den nya ordningen som "lånas", fastän mindre frekvent, är Kyrkans allmänna förbön och syndabekännelsen. Alla de nämnda inslagen från 1976 års ordning användes också och i avsevärt större utsträckning i de församlingar som visserligen har den äldre högmässoordningen men som använder något annat ritual i den nya ordningen.

I flertalet av de församlingar som håller fast vid 1942 års gudstjänstordning och som har högmässan som den enda gudstjänstformen har man dock mer eller mindre accepterat den förnyelse på gudstjänstlivets område som Psalmer och visor 76 innebär. Från en tiondedel av de aktuella församlingarna — dvs. c:a 60 — anger man dock att man "aldrig" har några psalmer ur psalmbokstillägget. Andelen församlingar bland dem som endast har högmässor i enlighet med 1942 års ordning som anger att man "alltid" eller "ofta" sjunger de nya psalmerna är emellertid avsevärt större eller en tredjedel. Bland församlingarna som använder "andra ritual" ur 1976 års ordning är den motsvarande andelen tre femtedelar och bland församlingarna med den nya högmässoordningen är den fyra femtedelar.

VI

Över två tredjedelar av alla församlingarna har någon gång gudstjänster i enlighet med något eller några av de andra ritual än högmässoarialet som finns i 1976 års gudstjänstordning. Ritualen användes emellertid i mycket olika utsträckning som framgår av tabell 3. Det är endast ritualen för familjegudstjänst som fått en vidsträckt användning. Gudstjänster som följer detta ritual förekommer i ungefär 1.700 församlingar eller i avsevärt flera församlingar än där man har högmässa i enlighet med den nya ordningen. Jämfö-

relsen är dock inte alldeles rättvisande; högmässoarialet användes söndag efter söndag, familjegudstjänstrialet användes vid enstaka tillfällen. Det är visserligen många församlingar som har familjegudstjänster men dessa gudstjänster är ändå tämligen ovanliga; i två femtedelar av de aktuella församlingarna har man familjegudstjänst högst en gång i kvartalet och endast i en femtedel av församlingarna har man sådana gudstjänster minst en gång i månaden.

Tabell 3. Andel församlingar som använder de olika ritualen i 1976 års gudstjänstordning.

Familjegudstjänst	64 %
Skriftermålmässa	22 %
Långfredagsgudstjänst	16 %
Söndagsgudstjänst	13 %
Veckomässa I	9 %
Temagudstjänst	5 %
Veckomässa II	3 %
Temamässa	2 %

Av materialet framkommer att man på många ställen försöker göra familjegudstjänsten så lik högmässan som möjligt. Detta yttrar sig i att man endast i undantagsfall hämtar texter för läsningen ur den särskilda serie texter som handboks-förslaget anger för familjegudstjänsten och det yttrar sig i att man lägger in moment från högmässan i familjegudstjänsten. Således är det inte ovanligt att man i familjegudstjänsten har en kort syndabekännelse, att man har flera textläsningar, att man har kollektbön samt att trosbekännelsen finns på den invanda platsen mellan textläsningen och utläggningen av texten. Där emot är det nästan regel att textutläggningen i familjegudstjänsten har en annan form än traditionell predikan. Körmedverkan är mycket vanlig i familjegudstjänsten och det är avsevärt mera sällsynt med en familjegudstjänst utan körsång än vad det är med en högmässa utan körsång.

Beräffande de övriga "andra ritualen" är inte mycket att säga. Det är kanske förvånande att ritualen för skriftermålmässa inte fått större användning. Andelen församlingar som uppger att

man har nattvardsgudstjänster enligt denna ordning är så liten att man måste dra slutsatsen att nattvardsfirandet på inte så få ställen inte sker enligt samma ritual vid övriga nattvardsgångar som vid högmässa med nattvard. Man kan också konstatera att ritualen för söndagsgudstjänst inte kommit att användas i särskilt många församlingar. Detta är kanske i och för sig inte överraskande men även där det användes är gudstjänster i enlighet med detta ritual ovanliga företeelser vilket måste innebära att då man inte har högmässa med nattvard följer gudstjänsten ett av två ritual, det för högmässa utan nattvard eller det för söndagsgudstjänst. Att söndagsgudstjänsten skulle förekomma parallellt med istället för som ett alternativ till den nattvardslösa högmässan torde inte ha varit intentionen då ritualen utformades. Liksom ifråga om familjegudstjänsten finns det i församlingarna en tendens att i detaljer "dra" söndagsgudstjänsten mot högmässan.

Vid en sammanfattande granskning av var de "andra ritualen" användes finner man att det främst är församlingarna i Luleå, Stockholms, Skara och Strängnäs stift som tagit dem i bruk medan församlingarna i Visby, Lunds och Göteborgs stift varit mest försiktiga med att använda det nya. Församlingsstorleken har emellertid också stor betydelse för i vilken utsträckning man anordnar gudstjänster i enlighet med dessa ritual. Det är därför rimligt att påstå att de olika "andra ritualen" haft störst genomslagskraft i Skara stift och minst genomslagskraft i Göteborgs stift, dvs. just de stift där den största resp. den minsta andelen av församlingarna gått över till 1976 års högmässaordning.

VII

Vad beträffar *hur* man använder 1976 års högmässaordning finns det ett mycket detaljrikt material som inte kan redovisas här i enskildheter. För att kunna ge en sammanfattande redovisning av hur långt man gått i förnyelse av högmässan i olika församlingar har ett index som innehåller olika förnyelsesdrag konstruerats. De moment

och inslag i högmässan som ingår i detta index återges nedan tillsammans med en uppgift om hur stor andel av de 1.037 församlingar som hade 1976 års högmässaordning 1980 som använder detta inslag. Vissa inslag har gett två indexpoäng i det sammanfattande måttet, dessa markeras genom kursivstil i sammanställningen. De i indexet ingående poänggivande momenten är ordnade efter hur stor andel av församlingarna som använder dem:

Årsprefationerna användes "alltid" eller "ofta"	78 %
Acklamation förekommer "alltid"	72 %
<i>Introitus sjunges "alltid" eller "ofta" omedelbart före Kyrie</i>	67 %
<i>Trosbekännelsen läses "alltid" eller "ofta" efter predikan</i>	66 %
Fasteserien användes	60 %
Julserien användes	57 %
Påskserien användes	55 %
De nya kollektbönerna användes "alltid"	51 %
Nattvardsgåvorna bäres fram i procession vid gudstjänstens början	47 %
Kyriet "Herre du blev vår broder" förekommer "alltid" eller "ofta"	35 %
Någon av Laudamusformerna som inleds "Vi lovar dig . . ." eller "Vi prisar dig . . ." förekommer "alltid" eller "ofta"	35 %
Någon av bönerna "För din kyrka i världen", "Gud hos dig är livets källa", "Herre Gud Fader i Himmelen" eller "Gud vår Fader förbarma dig över oss" har markerats mest använd som Kyrkans allmänna förbön	27 %
<i>Tonus ferialis användes "alltid" eller "ofta" vid årsprefationerna</i>	26 %
<i>Laudamus utgår "alltid" eller "ofta" under Fastan</i>	25 %
Högtidsserien användes	24 %
Kungörelser om dop osv. infogas "alltid" eller "ofta" i kyrkans allmänna förbön	21 %
Gammalkyrklig introitus förekommer "alltid" eller "ofta"	21 %
<i>Introitus med församlingsomkväde förekommer "alltid" eller "ofta"</i>	19 %
Tystnad för självrannsakan förekommer "alltid" vid skriftermålet	19 %
<i>Tre altartexter läses</i>	17 %
<i>Nattvardsgåvorna bäres fram i procession vid offertoriet</i>	17 %
Fritt formulerad förbön förekommer i	

kyrkans allmänna förbön "alltid" eller "ofta"	16 %
Formen "Upplyft era hjärtan" användes "alltid" eller "ofta" vid Lovsägelsen	11 %
Sex- eller niofaldigt Kyrie förekommer "alltid" eller "ofta"	10 %
Salutation förekommer "aldrig"	9 %
Kollekten upptas i samband med offertoriet	9 %
<i>Syndabekännelsen placeras efter predikan</i>	8 %
<i>Avslutning B användes "alltid" eller "ofta"</i>	7 %
Ingångspsalm anges förekomma med annan frekvens än "alltid"	7 %
Trosbekännelsen läses "ibland" efter predikan	5 %

En församling skulle maximalt kunna uppnå 38 poäng på detta index. Det finns emellertid inte någon församling som ens närmar sig detta värde utan de församlingar som kommer högst på indexskalan når 25 poäng. Medelvärde är 12 indexpoäng, dvs. församlingarna har genomsnittligt tagit upp en tredjedel av de i indexet ingående förändringarna. Man kan mot denna bakgrund konstatera att införandet av 1976 års högmäsoordning sällan inneburit någon revolution i församlingarnas gudstjänstliv.

I indexet ingår såväl förnyelsemoment ifråga om texter och böner och förnyelse ifråga om ordningsföljden mellan momenten som förnyelse ifråga om musiken i gudstjänsten. Då man undersöker om förnyelsen på de båda områdena följer varandra finner man en tämligen svag samvariation. Det finns alltså många församlingar där man har en tämligen omfattande förnyelse ifråga om texter och ordningsföljd mellan momenten men där man nästan inte har någon förnyelse på det musikaliska området. Omvänt finns det ett antal församlingar där man tagit upp de nya musikserierna och annat nytt som berör musiken i gudstjänsten men där man inte i någon större utsträckning infört den nya ordningen mellan momenten och inte tagit upp nyheter vad beträffar Kyrie, Laudamus, förbön osv.

I tabell 4 återges det genomsnittliga indexvärdet för förnyelse i högmässan i de församlingar som gått över till 1976 års ordning i de tretton stiftet. Det mest påtagliga i tabellen är att skillnaderna genomsnittligt är så små mellan försam-

lingarna i olika stift. De högsta indexvärdena noteras i Uppsala, Linköpings och Strängnäs stift och de lägsta i Göteborgs, Lunds och Karlstads stift. Församlingsstorlek har ringa samband med antalet indexpoäng. Däremot kan man konstatera en liten skillnad mellan församlingar med olika övergångsår till den nya högmäsoordningen. De församlingar som började att använda 1976 års ordning redan 1976 eller 1977 har genomsnittligt några indexpoäng mera än de som gjort det senare. Skillnaden hänför sig främst till användningen av den nya musiken i gudstjänsten.

Tabell 4. Genomsnittligt antal indexpoäng för användning av nya inslag i gudstjänsten i församlingar som använder 1976 års högmäsoordning

Uppsala stift	13.7
Linköpings stift	13.2
Skara stift	12.2
Strängnäs stift	13.0
Västerås stift	12.8
Växjö stift	12.9
Lunds stift	11.3
Göteborgs stift	10.9
Karlstads stift	11.4
Härnösands stift	12.2
Luleå stift	12.3
Visby stift	12.7
Stockholms stift	12.3
<hr/>	
Hela riket	12.3

VIII

Det kanske mest omdiskuterade momentet i 1976 års högmäsoordning är de tre nattvardsbönerna och särskilt det första alternativet ("Lovad vare du, himmelens och jordens Herre . . .") har kritiserats. Som framgår av tabell 5 är emellertid denna bön den klart mest använda. Den är den enda som användes i Visby stift och den är också frekvent använd i Växjö och Göteborgs stift medan den användes sparsamt i Lunds och Luleå stift, dvs. två stift med lågkyrkliga inslag. I Luleå stift är istället nattvardsbönen "Vi lovar dig, Gud, som håller himmel och jord i

din hand ...” den mest använda; i Lunds stift, liksom i Härnösands stift, användes det tredje alternativet ”Vi tackar dig, du himmelens och jordens Herre ...” i lika stor utsträckning som det första alternativet. Beträffande alla tre bönerna gäller att man från fyrtio procent av församlingarna anger att de användes ”ofta”, ”ibland” eller ”någon enstaka gång” och man har alltså ett från nattvardstillfälle till nattvardstillfälle växlande bruk av nattvardsböner. Detta förefaller att vara mot de intentioner kyrkomötet hade då det accepterade att det skulle finnas mer än en nattvardsbön i högmässaordningen.

Tabell 5. Användningen av nattvardsbönerna i 1976 års högmässaordning.

Frekvens	Lovad va- re du ...		Vi lovar dig, Gud ...		Vi tackar dig ...	
	N	%	N	%	N	%
Alltid	434	46	87	10	99	11
Ofta	196	21	118	13	117	13
Ibland	112	12	130	15	148	17
Någon enstaka gång	57	6	100	11	73	8
Aldrig	150	16	444	51	453	51
Summa	949	101	879	100	890	100

Den nya gudstjänstordningen anger i några fall att nattvardsgudstjänsten i fråga om några bruk *kan* ges en annan utformning än den traditionella. Således kan (eller förordas att) nattvardsmässan firas versus populum. Brödsbrytelse nämnes som en möjlighet liksom obrutet duklag. En nyhet som kräver aktivt handlande från den närvarande menigheten är utväxling av fridshälsningar. Av de nämnda brukerna är det endast brödsbrytelsen som blivit allmänt; den förekommer mer eller mindre frekvent i två tredjedelar av församlingarna med 1976 års högmässaordning. Obrutet duklag brukas överhuvudtaget endast i en tredjedel av församlingarna och fridshälsningen förekommer åtminstone av och till i en tiondedel av församlingarna. Kyrkorummets utformning lägger oftast hinder i vägen för att natt-

vardsmässan firas versus populum men i det lilla antal församlingar där så kan ske är det numera inte ovanligt att prästen läser instiftelseorden vänd mot församlingen.

Vid bearbetningen av materialet från församlingarna har ett överraskande resultat beträffande frekvensen av nattvardsfirande i högmässan framkommit. Det visar sig att det i nästan alla stift och i alla storleksklasser av församlingar är så att en avsevärt större del av högmässorna är fullständiga högmässor där man använder 1976 års högmässaordning än där högmässan följer 1942 års kyrkohandbok. Vad som är orsak och vad som är verkan i detta fall låter sig inte säkert avgöras på grundval av de tillgängliga uppgifterna. Det kan vara så att där man haft täta högmässonattvardsgångar tidigare har man varit mera benägen att gå över till den nya högmässaordningen men det kan också vara så att övergången till den nya ordningen har fått som följd att man oftare än tidigare firar nattvard i högmässan. Några uppgifter i materialet tyder på att den senare tolkningen är den mest sannolika.

IX

Det mest påtagliga resultatet av hela undersökningen är den stora variation som för närvarande kännetecknar Svenska kyrkans gudstjänstliv. Variationen sträcker sig från ett antal församlingar som helt håller fast vid 1942 års ordning över en tämligen stor grupp församlingar där man har en mer eller mindre uppluckrad form av 1942 års ordning med inslag från 1976 års ordning och där högmässan ofta kompletteras med den nya familjegudstjänsten till de församlingar som gått över till 1976 års ordning av vilka endast en liten del tillämpar flertalet av de nyheter som denna ordning innehåller. Ett sådant läge är kanske naturligt under en förändringsperiod när de lokala organen haft ett stort inflytande över hur gudstjänsten skall firas. Det positiva i en sådan situation är naturligtvis att man har så stora möjligheter att pröva sig fram, det negativa

är den osäkerhet som gudstjänstdeltagarna kan känna inför kyrkobesöket.

Göran Gustafsson

De inledningsvis nämnda rapporterna från undersökningarna av användningen av 1976 års gudstjänstordning kan beställas från Religionssociologiska institutet, Klara Västra Kyrkogata 18 A, 111 21 Stockholm. Priset är c:a 30 kronor per delrapport.